

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

СИРОВАЦЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 340.12

**ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕНТ
ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ
У ТЕМПОРАЛЬНО-ПРОСТОРОВОМУ ДИСКУРСІ**

12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант : доктор філософських наук, професор
Бліхар В'ячеслав Степанович,
Львівський державний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри філософії та політології

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Цимбалюк Михайло Михайлович,
Верховна Рада України, Народний депутат України, перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів;
доктор юридичних наук, професор,
Токарська Антоніна Семенівна,
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права;
доктор юридичних наук, доцент,
Гураленко Наталія Анатоліївна,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
професор кафедри людських прав.

Захист відбудеться «12» березня 2021 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» за адресою: 79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, ауд. 226 головного корпусу.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» за адресою: 79013, м. Львів, вул. Професорська, 1.

Автореферат розісланий «11» лютого 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сьогодні на міждисциплінарному рівні немає одностайної позиції щодо правового визначення державного примусу. Значною мірою це стосується саме філософсько-правового дискурсу. Боротьба з правопорушеннями на практиці – це невичерпний інструментарій державного примусу для забезпечення суспільства, держави й особи, гарантування прав, свобод та інтересів громадян.

Аксіологічна складова доцільності аналізу проблеми філософсько-правового контенту державного примусу полягає в його вираженій змістовій належності до ціннісної шкали оцінки правовладдя як феномена сучасного розвитку громадянського суспільства та держави проєвропейської орієнтації. Саме ця складова відображає позитивний рівень соціокультурного розвитку держави, функціонального розвитку соціальних інститутів, а також вона впливає на формування визначальної екзистенції державного примусу в темпорально-просторовому дискурсі: за вчинення злочину неминуче настає покарання. Це своєю чергою засвідчує відповідність указанного контенту меті суспільствотворення, державотворення і правотворення, сприяє формуванню сучасного українського громадянського суспільства шляхом співвіднесеності з реаліями і потребами нинішнього розвитку в широкому європейському співтоваристві. До того ж установлення цієї відповідності уможливило вирішення суперечностей між онтологічною суттю держави та засадами реалізації захисту загальносуспільних цінностей правоохоронними органами в умовах їхнього реформування, особливо на етапі відстоювання Україною своїх безпекових пріоритетів і кордонів.

В останні 7–8 років спостерігається стійка позитивна тенденція до збільшення питомої ваги покарань, альтернативних позбавленню, та зменшення частки позбавлення волі на певний строк.

В умовах геополітичних процесів в Україні доводиться констатувати наявність загрози нівелювання волі суб'єктів державного примусу до правомірного використання сили, а також вірогідність неадекватних дій з боку силових структур щодо громадян. У Звіті Ради Європи до кінця січня 2019 р. Україна ввійшла в перелік 10 країн з найбільшою кількістю осіб, позбавлених волі (52 973). Кількість ув'язнених на 100 тисяч населення 125,7 ув'язнених є вищим за середній показник у Європі. Це вкотре засвідчує нерозвиненість аксіологічного критерію в оцінюванні примусу діяльності державних органів влади загалом. У контексті динамічного праворозуміння актуалізується увага до високого духовного розвитку співробітників силових структур, розуміння меж реалізації державного примусу на основі альтруїзму, гуманізму, визнання верховенства права, моральних законів, християнських засад державотворення і правотворення для унеможливлення застосування насилля, що є «віддзеркаленням» державного примусу.

Незаперечною є важливість урахування відповідності темпорально-просторового компоненту аксіології державного примусу духовно-моральним традиціям українського суспільства, світоглядному сприйняттю духовно-моральних традицій інших релігійних культур, особливо, що стосуються сучасних глобалізаційних процесів і засад секуляризму. У рамках філософсько-правового дискурсу досліджуваної наукової проблеми доцільно до динамічного праворозуміння імплементувати аксіологічний темпорально-просторовий вимір державного примусу, по-перше, як обґрунтованої складової суспільної діяльності, по-друге, як неподільної єдності ціннісного функціонування державного примусу в національній і міжнародній площинах становлення громадянського суспільства, державотворчих і правотворчих процесах.

Наукова робота ґрунтується на працях відомих фахівців з філософії права, серед яких: М. Алексєєв, Д. Андрєєв, А. Анненков, О. Балинська, О. Бандура, В. Бігун, К. Білецька, О. Васильченко, В. Вовк, Т. Гарасимів, К. Горобець, Н. Гураленко, В. Дудченко, Ю. Івченко, В. Завальнюк, В. Калітинський, В. Канцір, Б. Кістяківський, А. Козловський, М. Костицький, В. Кравчук, А. Крижанівський, О. Омельчук, С. Максимов, В. Налуцишин, О. Павлишин, С. Рабінович, А. Романова, О. Рувін, В. Савенко, С. Сливка, О. Стовба, О. Тихомиров, І. Тімуш, А. Токарська, М. Цимбалюк, І. Шутак та ін. Їхні наукові праці становлять теоретичну основу осмислення проблематики дисертаційної роботи та розроблення авторського бачення її розв'язання.

У дослідженні використано також праці науковців у галузі філософії: З. Атаманюк, М. Баранова, В. Бліхара, Н. Гайворонюк, А. Гусейнова, О. Данильяна, О. Дзьобаня, А. Карася, Є. Мануйлова, М. Олексюка, С. Орлова, Ю. Панасюка, М. Поповича, М. Требіна, В. Чистякова та інших, що мали важливе значення для формулювання авторських висновків. Окремі положення дисертаційної роботи сформульовано під впливом наукових праць філософів: Аристотеля, Т. Аквінського, Ж. Бодріяра, Е. Берка, М. Вебера, Г. Гегеля, Т. Гоббса, І. Канта, А. Кравченка, Д. Лаертського, Дж. Локка, Дж. Ролза, Ж. Руссо, Г. Сковороди, М. Фрідмена, Л. Фуллера, Ю. Габермаса, Х. Харта, М. Цицерона, П. Юркевича та ін.

Вплив на результати дослідження мали ідеї фахівців із загальної теорії держави і права: С. Алексєєва, Б. Базилєва, З. Баумана, С. Головатого, С. Гусарєва, І. Жаровської, Л. Каленіченка, Р. Каложного, А. Касьяна, М. Кельмана, Р. Кобальського, В. Ковальчука, М. Козюбри, В. Малишева, Ю. Оборотова, І. Онищука, С. Погребняка, П. Рабіновича, А. Стрекалова, Т. Тарахонича, О. Трещової, Ю. Шемшученка, Л. Ярмол. Проаналізовано й наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних фахівців, які розкрили різноманітні онтологічні, гносеологічні, антропологічні, аксіологічні та праксеологічні особливості державного примусу. Це, зокрема, роботи С. Андерсона, Д. Р. Арнольда, Д. Аронсона, В. Асмуса, С. Базаргана, Ж.-Л. Бержеля, Д. Бріана, М. Гора, А. Діссея, Ч. Морріса, А. Пундіка, А. Розенбаума, П. Суслонова,

В. Тимошенка, Л. Ткаченка, В. Тугаринова, Дж. Уайта, Є. Ходуса, О. Цельєва, В. Чашникова, Л. Штрауса, Н. Хассоуна, С. Юткіна, Д. Ягунова та ін.

Зважаючи на полівимірність державного примусу в його темпорально-просторовій оцінці, на формування авторської позиції і вирішення поставлених у дослідженні завдань вплинули також праці вчених з інших галузей права: Н. Берези, К. Бережної, Ю. Білоусова, Д. Белова, М. Бліхар, Я. Гайворонської, А. Гаркуші, В. Горошко, В. Гришука, П. Гуйвана, С. Дембіцької, А. Іванського, М. Коваліва, Т. Коломоєць, А. Комзюка, В. Кузьменка, Р. Мельника, В. Назарова, В. Ортинського, Д. Припутня, Ю. Ровинського, В. Рунова, П. Фріса, А. Чернявського та ін.

Визнаючи авторитетність результатів попередніх наукових доробків, віддаємо належне усім авторам, які сприяли аналізу державного примусу, хоча й досі не відбулося комплексного вивчення задекларованої в темі дисертаційної роботи наукової проблеми. Тому трансформації, що сьогодні відбуваються під впливом глобалізаційно-глокалізаційних процесів у державо- та правотворенні, актуалізують філософсько-правове дослідження державного примусу в темпорально-просторовому дискурсі. Це й зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження затверджено у вченій раді Хмельницького університету управління та права імені Т. Юзькова (протокол № 11 від 21 червня 2019 року). Дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., у межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» на 2017–2023 рр. (номер державної реєстрації 0117U000103), що є складовою частиною наукової теми Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 рр. (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 рр. (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у філософсько-правовій концептуалізації державного примусу в межах темпорально-просторового дискурсу на основі онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, антропологічних та праксеологічних контентів.

Реалізація окресленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

– проаналізувати стан опрацювання сучасною вітчизняною та зарубіжною правовою і філософсько-правовою наукою проблем світоглядного розуміння феномена державного примусу;

– визначити основні принципи методологічного обґрунтування філософсько-правової парадигми державного примусу та висвітлити особливості

формування концептуальних засад філософсько-правового аналізу державного примусу в темпорально-просторовому концепті;

- обґрунтувати необхідність використання філософського підходу для правового визначення державного примусу, розкрити при цьому складові елементи міждисциплінарної компоненти такого підходу і з його урахуванням сформулювати правове визначення понять «державний примус», «темпорально-просторовий контекст»;

- проаналізувати структурні елементи комплексного підходу до дослідження державного примусу, як людиновимірного поняття та визначити метод позитивного впливу з позицій філософії права;

- з'ясувати основні темпоральні особливості правової реальності та її термінологічні концепти за допомогою поняття «правовий час» і маркера «об'єктивність / суб'єктивність»;

- висвітлити просторові детермінанти сфери права, такі як правова система і правова сім'я, та продемонструвати їхню перехресну взаємодію з темпоральними особливостями правової реальності, що в синтезі утворюють особливу систему правових координат – просторово-часовий континуум;

- репрезентувати буттєвісну сутність онтології державного примусу, його квінтесенцію, продемонструвати можливості його видової класифікації за такими ключовими критеріями, як характер і форма;

- вказати на кореляцію термінів «свобода», «гідність» та «державний примус» з позицій того, чи завжди за умов державного примусу наявне обмеження свободи та гідності людини;

- окреслити рольовий спектр інтерактивного / інтерпасивного компонентів різних ланок системи державного примусу на сучасному етапі розвитку суспільства;

- схарактеризувати темпорально-просторові складові державного примусу крізь призму гносеологічних знань, в аспекті яких за сучасних умов найдоцільніше аналізувати «державний примус» та реформувати сферу його застосування, водночас обґрунтовуючи доцільність вивчення темпорально-просторових характеристик державного примусу в межах простору і часу;

- виділити концепти, які виражають світоглядну суть державного примусу, визначивши, що саме спонукає осіб, до яких він застосовувався, до подальшої правомірної поведінки, та виокремити дію цілеспрямованого правоосвітнього і правовиховного впливу держави на населення;

- встановити чинники, у межах яких темпорально-просторові координати державо- і правотворення впливають на правову освіченість громадян, а також фактори, що формують процеси державо- і правотворення, відтак сформулювати визначення поняття «правова освіченість»;

- визначити, за яких умов державний примус сприятиме дотриманню правових норм і реалізації правомірної поведінки, з'ясувавши співвідношення понять «державний примус», «моральний вибір» та «свобода волі»;

– довести, що аксіологічний вимір державного примусу проявляється у здатності за допомогою його правових інституцій сприяти формуванню суспільних цінностей, що утверджують той суспільний порядок, який здатний забезпечити функціонування наявного суспільного устрою;

– визначити, як саме суб'єктивне усвідомлення особою доміантних у соціумі ціннісних орієнтацій впливає на ступінь свободи людини на внутрішньоособистісному рівні, що сприяє успішному досягненню заходів державного примусу як елемента правової реальності;

– з'ясувати, яке місце посідає принцип справедливості в застосуванні державного примусу, проаналізувавши діалектичну єдність цих основних засад. Це дасть змогу розкрити роль справедливості в процесі формування підстав забезпечення реалізації завдань задоволення фундаментальних потреб людини і громадянина та довести, що детермінаційні процеси, які стосуються справедливості й державного примусу як правових феноменів, дозволяють конкретно та якісно визначати чинники удосконалення правової реальності;

– розкрити філософсько-правове розуміння поняття політичної нестабільності, розглядаючи його як діалектику актів громадянської непокори та масових заворушень, розмежувати ці поняття, визначивши доречність та допустимість застосування заходів державного примусу до кожного з них;

– вказати на (не)доречність та (не)виправданість реалізації примусової політики держави в контексті еволюційного, поступального розвитку суспільства (так звана концепція антинасильства);

– проаналізувати складові елементи правовідносин з огляду на наявність у них темпорально-просторових детермінант та з'ясувати сутність останніх;

Об'єктом дослідження є сфера суспільних відносин, спричинена процесом реалізації державного примусу.

Предмет дослідження – філософсько-правовий контент державного примусу в темпорально-просторовому дискурсі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань, наукового результату та формулювання висновків і рекомендацій, проведення комплексного дослідження використано низку загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, діалектичний метод – для вивчення філософсько-правового контенту державного примусу в його взаємозв'язку із сучасними глобалізаційними процесами державо- і правотворення, що дало змогу висвітлити сучасний стан задекларованого предмета дослідження в темпорально-просторовому дискурсі.

За допомогою методів абстрагування й узагальнення, логіко-семантичного і дедуктивного методів розкрито онтологічну структуру понятійного апарату таких конструкцій: «державний примус», «філософсько-правова константа методу переконання», «темпорально-просторові детермінанти державного примусу», «темпорально-просторові координати державотворення та правотворення», «правовиховний вплив держави на населення», «правовий конституційний порядок» тощо (підрозділи 1.1, 2.1, 2.3, 3.2). Системно-

структурний і системно-функціональний методи, а також методи класифікації та групування дали змогу: а) структурувати державний примус так: примус психічний; примус фізичний; примус символічний (підрозділ 3.4); б) з'ясувати світоглядні концепти державного примусу як здійснення правовиховного впливу та правоосвітнього процесу (підрозділ 4.4); в) систематизувати сучасні проблеми реалізації примусу в Україні в його темпорально-просторовому дискурсі (підрозділи 4.3, 6.1); г) проаналізувати моральну саморегуляцію державної влади (внутрішні моральні зобов'язання) як забезпечення від стихійних тиску та примусу в міжнародному зрізі (підрозділи 6.3, 6.4). Метод моделювання застосовано під час методологічного обґрунтування темпорально-просторової парадигми філософсько-правового контенту державного примусу та опрацювання концепції людиновимірності державного примусу (філософсько-правове обґрунтування методу позитивного впливу) (підрозділи 1.2, 2.2). Метод компаративістики дозволив порівняти чинні законодавчі норми, що регламентують застосування примусу під час вивчення міжнародного досвіду з тематики дисертаційного дослідження (підрозділи 4.5, 5.1, 5.2). Герменевтичний і феноменологічний методи уможливили з'ясування: – буттєвісних засад темпорального та просторового вимірів правової сфери; – пріоритетних буттєвісних констант державного примусу (людська гідність і «загальне благо»); – гносеологічних констант аргументації темпорально-просторових складових державного примусу; – засад дії державного примусу в межах темпорально-просторових складників правовідносин (підрозділи 3.1, 3.3, 4.1, 4.2, 5.3, 6.2).

Нормативно-правовою основою дисертації послужили: Конституція і законодавчі акти України, чинне законодавство, конвенції і рекомендації Європейського Союзу, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти міністерств та відомств щодо регулювання застосування державного примусу, реалізації правовідносин тощо. Вищезазначені методи, у їх зв'язку із загальними логічними методами та прийомами (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія), уможливили всебічне ефективне дослідження виявленої філософсько-правової проблеми.

За умови визначення ключового підходу в методології дослідження назагал вся робота побудована на засадах плюралізму, що сприяє повноті аналізу складних процесів правового буття.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науковій літературі комплексним дослідженням, у якому на рівні докторської дисертації концептуалізуються сучасні теоретико-прикладні перспективи темпорально-просторового дискурсу реалізації державного примусу.

Основні результати дослідження, що становлять наукову новизну та практичне значення, полягають у такому:

вперше:

– здійснено аналіз таких важливих методологічних принципів формування філософсько-правової парадигми державного примусу, як переконання, що можна визначити як керований процес впливу на наявні в суб'єкта стимули,

метою якого є формування в нього свідомої повсякчасної потреби вчиняти правомірно, відповідно до вимог, прописаних у нормативно-правових актах, та нормативно-правова регламентація, що виявляє сутнісні характеристики явища державного примусу в його потенційності, нормативності та системності;

– визначено, що складові елементи міждисциплінарної компоненти філософського підходу до правового визначення поняття «державний примус» формують філософія права, філософія, юридична психологія, соціологія права, юридична логіка, наука державного управління, політологія, соціологія. Суть такої міждисциплінарної компоненти філософського підходу до правового визначення державного примусу зводиться до можливості отримання якісно нових знань на основі використання не тільки предметності (власне контент) цих наук, а й їх методології;

– обґрунтовано складові елементи комплексного підходу до дослідження державного примусу, серед яких виокремлено системний, історико-цивілізаційний, діяльнісний, гуманістичний, антропологічний, культурологічний, аксіологічний підходи, що уможливило вивчення поняття «державний примус» з позицій: 1) впливу на свідомість людини; 2) координації діяльності органів та осіб, які здійснюють державний примус; 3) урахування та усунення чинників, що заважають ефективній превентивній діяльності в цій сфері;

– виокремлено темпоральні та просторові елементи сучасного правового підходу до визначення державного примусу як процесу взаємодії держави (через діяльність уповноважених законом органів та осіб) та особи, завдання якого полягає у формуванні правомірної поведінки в якомога більшій кількості людей, в українських реаліях, що уможливило розроблення рекомендацій щодо подолання цих викликів власне для України, оскільки і українське право, і його суб'єкти – громадяни України наділені певними особливостями, викликаними ментальністю, історичним минулим та сучасним рівнем життя населення тощо;

– сформульовано філософсько-правову константу методу переконання, що трактується як керований процес впливу на наявні в суб'єкта стимули, метою якого є формування в нього свідомої потреби вчиняти правомірно, відповідно до вимог, прописаних у нормативно-правових актах та зумовлених верховенством права;

– наведено авторське визначення темпорально-просторових особливостей правової сфери. Так, темпоральні особливості пропонується розуміти крізь призму оперантного терміна «час» як темпоральної константи правової сфери (об'єктивне і суб'єктивне сприйняття лінійного, релятивного та квантового часу, що у сфері правового примусу виражається здебільшого в концептах «термін», «строк», «позовна давність», «строки давності»), тимчасом як у контексті просторових особливостей такими є «правова система» та «правова сім'я», а також часто вживаний у побуті дещо узагальнений термін «територія права», який слід трактувати як передбачений та встановлений законом правовий вакуум різного ступеня приватності та ізольованості (межі);

– репрезентовано філософсько-правове осмислення ефективності системи заходів державного примусу з урахуванням особливостей публічних галузей права з імперативним та диспозитивним механізмами правового регулювання та приватних галузей права;

– розглянуто компетенцію та діяльність ООН у контексті системи заходів примусового характеру, тобто системи міжнародного державного примусу на підставі чинного конвенційного права;

– проаналізовано психологічні підвалини та еволюцію системи заходів державного примусу за період від античності донині, зазначено про еволюційне опосередкування правових інститутів інститутами суспільними, зокрема, і про виникнення сучасних норм права на підставі архаїчних мононом;

– вивчено правову реальність як систему, що уможливила вищелування ядра, сутності понять «правова реальність», «темпорально-просторовий вимір правової реальності»; визначено структуру системи правової реальності в контексті прояву її динамізму під впливом темпоральних та просторових чинників, з аргументуванням необхідності введення до системи конкретних елементів та підсистем у разі наявності взаємозв'язків між ними;

– здійснено гносеологічну характеристику темпорально-просторових складників державного примусу, що дало змогу виявити світоглядні концепти державного примусу, з'ясувати його роль у процесах державо- та правотворення, а також визначити ступінь правовиховного та правоосвітнього впливу державного примусу на населення;

– визначено координати, через які темпорально-просторові чинники державо- та правотворення впливають на правову освіченість громадян, а саме: моральний, емоційно-психологічний, маніпулятивно-поведінковий, інформаційно-ідеологічний, освітянський, соціально-політичний, соціально-економічний, адміністративно-управлінський;

– виділено концепти, що виражають світоглядну суть державного примусу, які формують власну життєву позицію, створюють моделі поведінки, що репрезентують особисту систему моральних цінностей та оволодіння загальними цінностями права;

– визначено умови, за яких державний примус сприятиме дотриманню правових норм і реалізації правомірної поведінки, відтак констатовано, що аби державний примус був своєрідним інструментом мотивування дотримання правових норм та реалізації правомірної поведінки, мають бути дотримані умови погруповані відповідно до сфери впливу на людину (правова, психологічна, політико-економічна групи);

– здійснено аналіз аксіологічного виміру державного примусу як правового феномена, що дозволило визначити суть легальності та легітимності як ціннісних характеристик державного примусу, як політико-правового конструкту;

– проаналізовано визначення сутності свободи особистості в умовах державного примусу на основі пізнання співвідношення індивідуально-особистісного та позаособистісного аспектів людської екзистенції. У цьому

контексті сформовано тезу про вияв свободи особистості як індивідуального крізь призму колективного, що виступає умовою функціонування інституцій державного примусу як правового явища. Тому можливість досягнення мети державного примусу як правового процесу розглядається за умови, що особистість сприйматиме його реалізацію як належне та необхідне, що уможлиблюється лише за умов свободи особистості як важливої сутнісної характеристики людської екзистенції як соціальної одиниці;

– доведено дихотомічну природу справедливості, коли її морально-етичний та правовий зміст формує ціннісно-орієнтаційні підстави тієї світоглядної бази, яка властива для соціуму, що свідчить про ідею справедливості як важливий правовий принцип, який впливає на державний примус як правовий феномен. У цьому контексті обґрунтовано, що особливості становлення інституту покарання як підстави та результату (мети) державного примусу виявляються на основі аналізу того принципу призначення покарання, що розкриває специфічну індивідуальну складову цього правового явища;

– здійснено спробу визначити на основі дослідження основних складників темпорально-просторового континууму складові елементи правовідносин, що наділені часовим та територіальним вимірами. На підставі цих категорій класифіковано типи правовідносин за їхнім галузевим видовим спектром, які доцільно розглядати на трьох основних рівнях: локальному, що регулює правовідносини в межах невеликих автохтонних організацій та населених пунктів; національному, що дозволяє забезпечити механізм дії права на усіх без винятку організаціях та територіях незалежно від форми їх власності; міжнародному, або глобальному рівні, що охоплює функціонування цілої низки згаданих вище територій;

– запропоновано вбачати запоруку моральної саморегуляції публічної влади держави в сукупності принципів державної служби та засад, що містяться у працях вчених, які розробляли цю проблематику. Визначено поняття нормативних принципів як тих, що закріплені в законодавстві, та доктринальних, або тих, що відображені в науці. Зазначено, що їх синтез є найефективнішим засобом недопущення владних зловживань та свавільного державного примусу, оскільки формується на основі внутрішнього імперативу службового обов'язку особи-представника влади;

удосконалено:

– методику підходів до аналізу правових явищ на прикладі державного примусу. У рамках цього запропоновано звернути більше уваги на проблему багатоманітності та поліструктурності правових феноменів, що якісно поліпшує осягнення їхньої сутності;

– вчення про методологічну основу досліджень на засадах осягнення основних парадигмальних процесів у рамках сучасного філософсько-правового дискурсу феномена державного примусу;

– вчення про граничні засади права як одного зі способів людського буття. Фундаментальні проблеми права (справедливість, рівність, свобода тощо)

потребують вирішення і в питаннях, пов'язаних з державним примусом. Філософія пропонує чимало варіантів їхнього вирішення, опираючись на власні традиції. Використання філософського підходу до правового визначення державного примусу дало змогу досліджувати його насамперед з позицій людиноцентризму, враховуючи інтереси і тих, хто застосовує державний примус, і тих, до кого він застосовується;

– вчення про метод позитивного впливу з позицій філософії права, що дало змогу визначити державний примус як метод впливу на людину, під час застосування якого вона отримує комплекс знань, установок та принципів, що спонукають її свідомо вчиняти відповідно до вимог закону та верховенства права;

– підходи до визначення державного примусу, якими сьогодні послуговуються провідні європейські науковці-правники та вчені інших наукових галузей, з погляду їхньої адаптації до українських реалій, що дає змогу сформулювати конкретні положення нормативно-правових актів, які відповідатимуть принципам права, Конституції України, міжнародним нормативно-правовим актам, згода на використання яких надана Верховною Радою України;

– позицію, відповідно до якої роль примусу у здійсненні державного управління полягає не тільки у трактуванні примусу як одного з методів державного управління, а й у розумінні його як превентивного заходу, що допомагає: 1) не допустити подальшого вчинення особою протиправних дій; 2) сформувати негативне ставлення суспільства до таких дій; 3) виховувати учнівську та студентську молодь у душі поваги до закону, прав і свобод інших людей; 4) сформувати у громадян необхідність свідомо вчиняти правомірно в обмін на гарантії захисту з боку держави;

– філософсько-правове вчення у сфері розуміння категорій «правовий час» та «правовий простір» із пропозиціями щодо вдосконалення їх видової характеристики;

– класифікування рівнів ефективності системи заходів державного примусу на підставі кореляції критеріїв «витрачені ресурси – отриманий результат», що дає підстави вдаватися до праксеології проблеми та переходу на практичний аспект дослідження;

– розуміння сутності поняття «гідність» людини, а zarazом і принципу свободи людини в контексті її взаємодії з органами державної влади, уповноваженими на застосування заходів примусу;

– аналіз феномена державного примусу крізь призму основних державно-правових закономірностей, їхніх особливостей, порівняння з категорією державно-правових законів, а також з'ясування місця всередині цієї системи;

– визначення поняття «правова реальність» на основі філософсько-правових знань як справжнього стану існування права в суспільстві й державі: рівень його розвитку, ступінь сприйняття населенням, відповідність реальним потребам суспільства, міжнародним нормам і стандартам;

– сучасні підходи до дослідження державного примусу, зокрема запропоновано керуватися антропологічним підходом, що дає змогу виробляти

реакцію держави (шляхом прийняття та введення в дію законів) на актуальні виклики сучасного глобалізованого світу, а також формувати в людей відчуття безпеки, захищеності, можливості звернутися за відновленням свого порушеного права чи свободи, утвердити громадську думку щодо стабільної роботи правоохоронної сфери в державі й наявності правових механізмів для захисту людини і її прав;

– класифікацію чинників, що впливають на процеси державо- та правотворення, зокрема, запропоновано використовувати перспективні фактори, тобто множинність уже наявних, які в майбутньому можуть істотно впливати на процеси державо- та правотворення шляхом зміни їхніх істотних ознак, а також проаналізувати нагромадження негативних елементів цього процесу;

– вчення про групи ознак правомірної поведінки, зокрема запропоновано виокремити варіативну групу ознак, що спонукають до правомірної поведінки осіб, до яких застосовувався державний примус. Виокремлення таких ознак та подальша робота в цьому напрямі дають змогу ефективніше здійснювати психопрофілактичну роботу з особами, до яких застосовано державний примус; знизити кількість рецидивних злочинів; залучити до правомірної поведінки якнайбільше людей;

– розкриття взаємозв'язку державного примусу та покарання на основі чіткого розуміння останнього як явища, що реалізується в багатьох вимірах. Зокрема, визначено ті чинники сприяння удосконаленню правової реальності в суспільстві, що пов'язані з феноменом справедливості, яка трактується як важлива морально-етична категорія, здатна трансформуватись та набувати правової визначеності у вигляді елемента соціальної регуляції;

– філософсько-правове розуміння сутності політичної нестабільності крізь призму понять актів громадянської непокори та масових заворушень із пропозицією розмежування сутності досліджуваних понять на підставі наявності чи відсутності в них сенсу права на опір злочинній чи узурпованій владі. Завдяки історичному екскурсу в минуле вдалося визначити правові особливості підходів до взаємозв'язків між громадськістю та поліцією в різні зрізи темпорально-просторового континууму;

– правові уявлення про філософську концепцію антинасилства, враховуючи пацифістські вчення філософських шкіл-представниць різного часу та простору: починаючи від періоду Античності і донині;

– філософсько-правові ідеї визначення органів місцевого самоврядування як своєрідного посередника та медіатора у правових відносинах поміж громадськістю та органами державної влади на конкретному етапі функціонування соціальних та правових відносин, завдяки яким вдається поєднати й узгодити громадські інтереси та букву закону, демонструючи праксеологічний зріз актуального на сьогодні інтегративного права;

набули подальшого розвитку:

– вирішення питань щодо значущості аналізу проблем становлення інституту державного примусу в процесах сучасного право- та державотворення;

– концептуальні висновки філософсько-правових досліджень контенту державного примусу в рамках визначення змістової багатоманітності його прояву;

– дефініція поняття «державний примус» як діяльності уповноважених законом державних органів та посадових осіб, що здійснюється шляхом впливу на фізичний, психічний, організаційний чи майновий стан суб'єктів права, має на меті загальнообов'язкове свідоме виконання вимог закону, відновлення порушених прав, а також превентивну діяльність правоохоронних органів;

– твердження про людиновимірність державного примусу, що ґрунтується на засадах антропоцентризму, гуманізму, загальної рівності, верховенства права. Відтак стверджується, що поняття «державний примус» є філософсько-правовим, тож і вивчати його доцільно з позицій не тільки права, а й філософії;

– положення правового підходу до визначення державного примусу з позицій верховенства права, принципів правової держави, властивих для європейської філософії права та європейського права;

– диференціація переконання на метод впливу на суб'єкта з метою формування в нього певних властивостей і на психічну властивість суб'єкта. Застосування такої диференціації дало змогу трактувати державний примус як процес взаємодії держави (через діяльність уповноважених законом органів та осіб) та особи, завдання якого полягає у формуванні правомірної поведінки в якомога більшій кількості громадян;

– ідея про багатовимірність і багаторівневість правового простору, зокрема, через визначення сутності понять «правова система» та «правова сім'я», із подальшим визначенням тотожного, спільного й відмінного між ними;

– співвідношення понять «насильство» та «примус» із зазначенням основних відмінностей, що виявляються в меті застосування спільної для обох явищ сили, а також у суб'єкті, що їх застосовує;

– правова категорія «межі», а також феномен втручання (обмеження) у права людини із пропозиціями щодо визначення трьох основних критеріїв його правомірності, аналіз суті питання з погляду міжнародного приватного права;

– вивчення сутності інтерактивного та інтерпасивного, а також інтерсуб'єктивного підходів у сучасній філософії права, зокрема, в контексті державно-правових закономірностей, одним з яких є державний примус;

– дефініція поняття «темпорально-просторовий вимір правової реальності» як сукупності складових елементів, які характеризують правову реальність певної держави в умовах чітко окресленої території та конкретного проміжку часу, надаючи їй завершеного системного вигляду;

– вчення про суб'єктивність простору і часу в частині впливу на державний примус, адже дослідження саме з таких позицій буде найефективнішим, оскільки дає змогу враховувати так званий людський чинник, тобто діяльність людини в суспільстві, що спрямована і на розвиток суспільства, і на вдосконалення умов життєдіяльності людини в суспільстві;

– дефініція поняття «правова освіченість» як сукупність знань, умінь і навичок людини, яка не є професійним юристом, що допомагає їй бути

повноцінним суб'єктом право- та державотворення шляхом свідомої правомірної поведінки та знання і використання законних, правових методів боротьби для досягнення цінностей правової держави та громадянського суспільства;

– положення щодо правоосвітнього та правовиховного впливу державного примусу на населення. Завдяки впливу держави з метою правового виховання та правової освіти населення уможливилося зниження рівня застосувань державного примусу; формування у громадян поваги до держави і права; збільшення кількості осіб, які мають чітку громадянську позицію, готові відстоювати її у правовий спосіб; скерованість людини на усвідомлення необхідності вчиняти правомірно, не порушувати закону, на підставі системи особистих моральних цінностей та загальних цінностей права, що спонукатиме її до подальшого розвитку;

– твердження про безпосередній зв'язок права і моралі через виявлення зв'язку між поняттями «державний примус» та «моральний вибір», «свобода волі». Здійснюючи той чи той вчинок або вибудовуючи свою поведінку загалом, людина постає перед вибором. Людина вільна вчиняти відповідно до власної системи моральних цінностей, особистих переконань, але в межах правового поля. І якщо вона вчиняє протиправно, то у чітко визначених часових рамках до неї застосовується державний примус. Вчиняючи правопорушення, особа чинить аморально, оскільки нівелює цінність права і держави, ігнорує права і потреби інших людей;

– теза про потребу формування таких умов, за яких застосування примусових заходів мало б позитивну реакцію з боку громадян, а примусові дії держави трактуються як легітимні, водночас сфера їх застосування постійно скорочується;

– питання наявності певних принципів призначення покарання, яке розглядається як важливий фактор реалізації державного примусу. Передусім варто відзначити питання реалізації законності, що виражається через функціонування судових органів, що є суб'єктами державного примусу;

– уявлення про правовий закон, яке висловив Е. Бйорк щодо свободи людини, яка є найвищою цінністю. Йдеться про той нормативно-правовий акт, який максимально широко відображає потреби громадськості та придатний для регулювання суспільних відносин;

– філософсько-правові пошуки у сфері дефініювання та типування категорій правового конституційного порядку, зокрема, та громадського порядку загалом. Розширено роль громадянського суспільства у контексті заявленої проблематики як одного з основних та найактивніших суб'єктів соціального життя.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять і науково-теоретичний, і праксеологічний інтерес, а саме можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого подолання проблемних вимірів темпорально-просторового дискурсу державного примусу;

– у сфері правотворчості – для удосконалення чинного законодавства України, зокрема, що регламентує застосування і реалізацію примусу;

– в освітньому процесі – під час організації освітньої діяльності та викладання навчальних дисциплін правового циклу, а також для підготовки методичних розробок, навчальних посібників, підручників з дисциплін «Філософія права», «Теорія та історія держави і права», «Соціологія права», «Політологія», «Адміністративне право», «Юридична логіка», «Професійна етика юриста» (*акти впровадження у діяльність Університету Короля Данила від 27.10.2020; у діяльність Львівського державного університету внутрішніх справ від 09.11.2020 № 39; у діяльність Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 10.09.2020*).

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. Окрім цього, основні її положення висвітлено в доповідях і повідомленнях на таких науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Нове міжнародне право та національне законодавство – нові завдання юридичної науки» (м. Київ, 13–14 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики» (м. Одеса, 11–12 грудня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 22–23 січня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн» (м. Запоріжжя, 23–24 вересня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього» (м. Дніпро, 13–14 січня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 22–21 січня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства» (м. Харків, 17–18 лютого 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 16–17 березня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (м. Дніпро, 30–31 березня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Треті Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 18–19 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Права людини та національна безпека» (м. Львів, 10 грудня 2019 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Science, Society, Education: Topical issues and development prospects» (м. Харків, 16–17 грудня 2019 р.); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії» (м. Штутгарт, 20 грудня 2019 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображені в одноосібній монографії і 35 публікаціях, з них 21 наукова стаття, 17 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; чотири статті – у періодичних іноземних виданнях (Республік Молдови, Чехії, Словацької Республіки), а також у 14 тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура роботи та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, шести розділів, що містять 21 підрозділ, висновків, списку використаних джерел, розмічених на 34 сторінках (403 найменування) та додатків, що розміщені на 6 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 449 сторінок, з них 391 сторінка основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** викладено актуальність теми дисертації, розкрито зв'язок роботи з відповідними науковими планами і програмами, визначено об'єкт, предмет, мету та основні завдання дослідження, охарактеризовано методологічну основу роботи, її наукову новизну і практичне значення, наведено інформацію про апробацію теоретичних положень роботи, її структуру та обсяг, а також дані щодо публікацій.

Розділ 1 «Теоретико-методологічне осмислення державного примусу в межах філософсько-правового дискурсу» складається з двох підрозділів у яких досліджені підходи щодо інтерпретації світоглядного розуміння державного примусу та подається методологія його часово-просторового визначення як філософсько-правового контенту.

У *підрозділі 1.1 «Інтерпретативні підходи до світоглядного розуміння державного примусу як відображення сутності права»* розкрито основи формування інтерпретативних підходів до феномена державного примусу, що свідчать про доволі широке поле галузевих досліджень права та актуальних філософсько-правових проблем, розв'язання яких може реально сприяти удосконаленню правової системи України. Акцентовано, що дослідження вітчизняними і зарубіжними науковцями феномена примусу у філософсько-правовому вимірі, а також функціонування його інституційної форми в рамках державних структур фіксує темпоральні і просторові особливості політико-правових процесів, що знаходить свій вияв у здійсненні сучасного державотворення. Представники філософської і правової науки виробили концептуальний підхід до проблеми державного примусу на основі положення про те, що його засоби потрібно аналізувати та класифікувати в контексті конкретної правової системи із урахуванням її типології та особливостей, що визначають напрями застосування, рівень здатності ефективно обслуговувати потреби суспільства, не порушуючи при цьому прав людини.

Доволі специфічний підхід до суті державного примусу запропоновано в дослідженнях, у яких це явище розглядається як запорука гарантування суспільної безпеки. Зауважений інтерпретативний підхід до феномена державного примусу

виявляє його праксеологічний зміст, адже такі дослідження стосуються конкретних питань, актуальність вирішення яких є безсумнівною для процесів розвитку держави. Серед досліджень проблем становлення державного примусу важливе місце займають ті, що стосуються такого його різновиду, як адміністративний примус. Можна ствердити, що саме в межах зазначеного підходу реалізується державницький зміст здійснення примусових правових заходів.

У підрозділі 1.2 *«Методологічне обґрунтування темпорально-просторової парадигми філософсько-правового контенту державного примусу»* аргументовано, що важливим методологічним принципом обґрунтування парадигми філософсько-правового контенту державного примусу є принцип структурності, що визначає специфічну, багатофункціональну та багатоаспектну природу державного примусу. Саме кризь призму системності як неодмінного способу виявлення цього філософсько-правового явища можна пізнати й осягнути його суттєві характеристики, проаналізувати процес його імплементації в тіло правової реальності в умовах державотворення на правових засадах.

Визначено, що наявність сукупності переконань, сформованих у рамках пізнання особою свого місця в соціумі, фіксує як її інтелектуальну позицію, так й емоційний стан у вигляді чіткої психологічної установки, яка сприяє виробленню непохитної впевненості людини у правоті своїх поглядів на навколишню дійсність, чим фактично визначається ціннісне позиціонування особи до світу, яке перетворюється в ціннісно-орієнтаційний елемент її світогляду. Такий методологічний підхід до питань тлумачення переконання як методу формування особистості визначає його особливість як важливого засобу соціальної регуляції, що виявляється в добровільному характері здійснення дій суб'єктом, котрому властива свобода вибору спрямованості своїх учинків.

Розділ 2 «Взаємодетермінація антропологічного та темпорально-просторового вимірів державного примусу: державно-суспільна імплементація» складається з трьох підрозділів у яких досліджений філософський підхід до міждисциплінарного визначення державного примусу, простежений його позитивний вплив на людину, що проявляється у спонуканні свідомо діяти відповідно до вимог закону, проаналізовані темпоральні та просторові виклики визначення державного примусу й узагальнена його часово-просторова характеристика.

Підрозділ 2.1 «Міждисциплінарна компонента філософського підходу до правового визначення державного примусу» присвячено з'ясуванню значення філософського підходу до правового визначення державного примусу. Відтак стверджується, що в сучасних умовах давати правове визначення поняття «державний примус» без урахування філософського підходу було б неправильним та істотно обмежувало б його зміст. Філософський підхід у цьому випадку повинен охоплювати такі елементи: людиновимірність, наявність міждисциплінарної компоненти, темпорально-просторові характеристики.

Установлено, що, враховуючи викладені вище елементи, державний примус – це діяльність уповноважених законом державних органів та посадових

осіб, яка здійснюється шляхом впливу на фізичний, психічний, організаційний чи майновий стан суб'єктів права, має на меті загальнообов'язкове свідоме виконання вимог закону, відновлення порушених прав, а також превентивну діяльність правоохоронних органів.

У підрозділі 2.2 «*Людиновимірність державного примусу (філософсько-правове обґрунтування методу позитивного впливу)*» досліджено застосування методу позитивного впливу, що має на меті формування в людини якостей, які спричиняють її адаптацію в суспільстві та послуговування правомірними моделями поведінки. Умотивований він і щодо осіб, до яких застосовується державний примус, і щодо осіб, які відповідно до закону мають право застосовувати державний примус.

Акцентовано увагу на тому, що метод позитивного впливу – це метод впливу на людину, під час застосування якого вона отримує комплекс знань, установок та принципів, які спонукають її свідомо діяти (чинити) відповідно до вимог закону. Відтак обґрунтовано, що поняття «державний примус» є людиновимірним. Людина – центр цього поняття. Тобто процес державного примусу здійснюється людиною до людини, а також опосередковано впливає на інших (тих, чії права були порушені та відновлюються; їхніх родичів; родичів людини, до якої застосовується державний примус). Особа отримує покарання, позбавляється на певний час певних свобод, прав чи благ через те, що вчинила неправомірно щодо іншого суб'єкта, порушивши його права і свободи. Наявність ефективного механізму швидкого відновлення порушених прав і свобод людини є свідченням високого рівня розвитку держави й суспільства.

У підрозділі 2.3 «*Темпоральні та просторові виклики сучасного правового підходу до визначення державного примусу (європейська філософія права та європейське право)*» констатовано, що провідні держави світу, в історичному часі і дотепер, утверджуючи цінність людини, скеровані на законодавчому рівні підтверджувати такий її статус. Це стосується не тільки конституційного статусу, а й законодавчих актів, пов'язаних з обмеженням чи позбавленням певних прав і свобод людей, які допускають протиправну поведінку. Навіть ті, хто порушує закон, учиняють неправомірно, нівелюючи своєю поведінкою цінність права і закону, мають можливість послуговуватися «набором» прав і свобод, який дає змогу їм усвідомити свою унікальність та важливість для інших суб'єктів права і для держави, прагнення суспільства до формування в них усвідомленої необхідності вчиняти відповідно до сучасних правомірних моделей поведінки.

Наголошено на тому, що сучасна політико-правова ситуація в Європі загалом та Україні як частині європейського правового простору, зокрема, активує на порядку денному питання, пов'язані з поняттями «право» і «закон». Тому європейська філософія права в дослідженнях робить акцент на понятійному розмежуванні цих двох понять, а основний – на їх співвідношенні з поняттями «мораль», «етика», «загальнолюдські цінності».

Розділ 3 «Онтологічна складова темпорально-просторового обґрунтування державного примусу» складається з чотирьох підрозділів, у

межах яких продемонстровані результати дослідження буттєвісних засад часово-просторового виміру державного примусу.

У підрозділі 3.1 «Онтологія темпорального та просторового вимірів правової сфери» на доктринальному рівні розкрито онтологічні особливості правової сфери як всеохопного та всюдисущого явища, своєрідної спіралі із урахуванням усіх точок правового простору, у межах яких виникають, змінюються та припиняються правові відносини.

За результатами наукового аналізу, а також урахуваючи особливості правової сфери загалом, запропоновано, попри певну абстрактність поняття, трактувати її водночас і як явище з конкретними величинами та координатами, основними серед яких є час та простір, що відображають стан правового розвитку. Відтак визначено, що правовий розвиток є векторним процесом, який відбувається з урахуванням темпоральних характеристик права. Правовий розвиток може виражатися в еволюції чи революції, визначаючи поступ або ж занепад рівня функціонування правової реальності. Поступальний рух своєю чергою є ознакою динаміки права, що демонструє її перманентний характер. Увагу акцентовано також на тому, що, по суті, просторово-часовий континуум права можна синонімізувати з поняттям правової сфери, оскільки і те, і інше є системою правових координат, що детермінують та вказують на час і місце людини у праві, постають маркером її перманентного буття.

Виокремлено, що характеристики особливостей темпорально-просторової сфери відрізняються відповідно до конкретних галузей права, а точніше – їх належності до імперативних (публічних) чи диспозитивних (приватних). І хоч ключові терміни темпоральної складової (термін, строк, позовна давність та строки давності) практично збігаються між собою, а в просторовій складовій – правова система, правова сім'я збігаються повністю, вони мають дещо відмінне навантаження, зумовлене особливостями і предмета, і механізму правового регулювання.

У підрозділі 3.2 «Онтологічна характеристика темпорально-просторових складових державного примусу (в межах об'єктивності часу та простору)» констатовано, що до змісту ефективності державного примусу віднесені внутрішні якісні властивості, що характеризують діяльність щодо застосування заходів державного примусу (конкретні засоби, способи, форми, умови). Цілі ж визначають лише спрямованість цієї діяльності. Що ж стосується результату такої діяльності, то він постає лише наслідком застосування вищезазначених компонентів. Перебуваючи за рамками змісту ефективності згаданої діяльності, цілі постають лише як надважливі, організуючі умови її успішності, а результат – як показник (своєрідне мірило оцінки) його ефективності. Відтак наголошено на тому, що критерії ефективності державного примусу варто шукати насамперед у ступені їх впливу на досягнення цілей, що перед ним стоять. Полягають вони у співвідношенні між собою об'єктивних станів вихідних, реально досягнутих й окреслених регульованими заходами державного примусу відносин, а також недоліками, що мали місце під час

реалізації цих заходів. Ефективність заходів державного примусу та ефективність відповідної правозастосовної діяльності можна класифікувати на відносно визначені ступені (рівні), такі як високий, середній і низький. При цьому своєчасність застосування таких заходів, їх законність, обґрунтованість, справедливість, як найважливіші умови їх ефективності, є презумованими.

Аргументовано, що, окрім визначення темпорально-просторових характеристик державного примусу крізь призму категорій «межі» (і часові, і просторові) та «ефективність» (як така, що відносно підпадає під цю характеристику завдяки перехрещенню в ній двох і більше кількісних показників), найчастіше інструментальними термінами, які всебічно розкривають суть державного примусу, є своєчасність та юрисдикційна відповідність. На основі аналізу з'ясовано, що онтологічне осмислення темпорально-просторових аспектів державного примусу дає змогу, окрім з'ясування його сутності, мети, характеру та форм, виокремити поняття «межі», як одне з найбільш змістовних та наочних, а основне таких, що підтверджують його праксеологічний вимір.

У підрозділі 3.3 «Людська гідність і “загальне благо” як пріоритетні буттєвісні константи державного примусу» зазначено, що свобода людини, зіткнувшись із заходами державного примусу, однозначно зазнає обмеження, яке й виступає темпорально-просторовою характеристикою примусу. Гідність людини не обов'язково страждає від державного примусу. А якщо це і трапляється, то, отже, примус здійснений державою з порушенням норм природного і позитивного права.

Запропоновано вважати, що в низці випадків процесуальні дії, які апіорі підпадають під категорію державного примусу, не є ним, оскільки слугують інтересам особи, щодо якої і застосовуються. Незважаючи на те, чи служать вони особі, чи суперечать її волі та інтересам, державний примус завжди слугує інтересам панівної частини суспільства та концепції «загального блага». Якщо «загальне благо» не є метою державного примусу, він є неправомірним, а його темпорально-просторові межі порушені. Отже, та чи інша процесуальна дія, до якої залучена особа як носій процесуального обов'язку, може і повинна розглядатися або як акція, що відповідає побажанням та інтересам цієї особи, або як захід державного примусу. Із цього мав би випливати умовивід, що саме поняття заходів процесуального примусу, як передбачених законом слідчих дій, не має права на існування. Критерій відмежування процесуального примусу від сфери вільного волевиявлення – не апіорно примусовий характер тих чи тих слідчих або судових дій, а психічне ставлення громадянина – суб'єкта кримінального чи адміністративного судочинства, до покладеного на нього обов'язку у правовідносинах зі службовою особою. Якщо людина схвалює покладення на неї цього обов'язку, сприймає його як власний інтерес, значить примусу немає. Якщо ж вона протестує проти його виконання, бачить у ньому обтяження та суперечність власним інтересам, виконує його під тиском, загрозою застосування передбаченої законом фізичної сили, тоді примус таки

наявний. Адже залежно від мотивації людини одне й те саме діяння можна розцінювати і як свободу, і як необхідність.

У підрозділі 3.4 «Темпоральна та просторова відкритість державного примусу (інтерактивність та інтерпасивність взаємодії державної влади, суспільства, людини)» аргументовано, що інтерактивність меж державного примусу означає апіорне визнання себе й іншого суб'єкта як унікального, дієвого, самодостатнього на підставі спільного аксіологічного горизонту (цінностей правової системи суспільства тощо). Лише інтерактивний підхід, як двосторонній та рефлексивний у правовідносинах людини, суспільства й державної влади (примусу), дає підстави говорити про повагу й недопущення застосування свавільної сили. Відтак констатовано, що сучасна система взаємовідносин «людина – суспільство – держава», зокрема, й «людина – державний примус», так чи інакше є відкритою та інтерактивною.

Відзначено, що в умовах прагнення до утвердження й поширення демократії інших варіантів просто не існує. Інтерактивність передбачає гласність, прозорість, відкритість, узгодження системи цінностей, утвердження спільних взаємозрозумілих смислів і, що найголовніше, набуття кожним зі суб'єктів взаємодії у сфері заходів державного примусу рис унікальності.

Межі державного примусу – основна темпорально-часова його характеристика – стають відкритими після процесу проходження їх так званої легітимації та легалізації. На першому етапі суспільство схвалює ті форми і заходи примусу, як такі, що відповідають суспільній моралі та цінностям, на другому – вони проходять процес опозитивації, закріплюючись у позитивному праві – законі, що є гласним та доступним для кожної людини, яка цим цікавиться.

Констатовано, що у сфері відкритості темпорально-просторових характеристик державного примусу, квінтесенцією яких є його межі, лише в рамках інтерактивного простору відбувається боротьба особи за її визнання, що має на меті подолання фактичної асиметрії соціального простору і формальне визнання рівноправних суб'єктів суспільного дискурсу.

Розділ 4 «Гносеологічна підстава темпорально-просторового обґрунтування державного примусу» складається з п'яти підрозділів у яких з'ясована пізнавальна складова темпорально-просторових основ правової реальності, відтак охарактеризовані гносеологічні засади державного примусу та продемонстровані часово-просторові межі державотворчих і правотворчих процесів, наведені світоглядні концепти та засади гносеологічного обґрунтування державного примусу.

У підрозділі 4.1 «Гносеологічні константи аргументації темпорально-просторового виміру правової реальності» охарактеризовано темпорально-просторовий вимір правової реальності як поняття динамічне, таке, що потребує частого перегляду та доопрацювання, адже його зміст несе важливу інформацію про правову систему загалом та окремі її аспекти, зокрема. У контексті здійсненого аналізу запропоновано розглядати правову реальність як систему, що являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, які активно взаємодіють

і між собою, і з іншими системами та мають на меті об'єктивне відображення сфери правового життя суспільства.

Констатовано, що елементами правової реальності як системи є дві групи складових – просторові та темпоральні. Група просторових складових – це сукупність елементів, які характеризують територію, на якій відбуваються певні правові явища і на яку поширюється дія нормативно-правових актів, прийнятих у встановленому законом порядку. Другу групу елементів становлять темпоральні, як множинні елементи, що характеризують процес існування правової реальності в часовому вимірі, синхронному або діахронному зрізі. Визначено, що дослідження груп просторових та темпоральних елементів має важливе значення для вивчення правової реальності. Адже вони якнайповніше характеризують її крізь призму суспільно-політичної ситуації в державі, відповідності міжнародним нормам та стандартам, допомагають виявити проблемні аспекти та оперативно відреагувати на них шляхом доопрацювань, адаптації міжнародних правових норм до національних особливостей законодавства.

Аргументовано, що темпорально-просторовий вимір правової реальності певної держави – це сукупність складових елементів, які характеризують її в умовах чітко окресленої території та конкретного проміжку часу, надаючи їй завершеного системного вигляду.

У підрозділі 4.2 *«Гносеологічна обумовленість державного примусу і мотивування дотримання правових норм та реалізації правомірної поведінки»* наголошено, що державний примус тільки тоді стане ефективним інструментом дотримання правових норм та реалізації правомірної поведінки, коли суспільство усвідомить, що він використовується лише у правових межах з урахуванням цінностей та принципів права, наявними засобами може впливати і на особистісну сферу життя людини, апелюючи до ціннісної її складової, а також застосовується до людей, які, маючи всі можливості для гідного життя і розвитку, свідомо здійснили вибір на користь неправомірної поведінки, за що й були покарані.

Обґрунтовано, що державний примус виступає своєрідним мотивом, який спонукає людину дотримуватися правових норм та допомагає в реалізації правомірної поведінки. Ефективність такого мотивування буде високою та залучить до правомірної поведінки якнайбільше людей лише в тому разі, коли держава доведе на практиці дієвість основних правових інститутів, дотримання задекларованих принципів права та продемонструє можливості для захисту людини від протиправних посягань і гарантування їй безпеки.

У підрозділі 4.3 *«Гносеологічна характеристика темпорально-просторових складових державного примусу (в межах суб'єктивності простору та часу)»* зауважено, що динамічність як одна з темпоральних характеристик державного примусу – це сукупність наявних у певний час законодавчих положень щодо застосування державного примусу. Ця характеристика відображає реальний стан суспільних відносин у цій сфері, взаємодіє з іншими правовими явищами та процесами. Водночас акцентовано увагу на тому, що

розгляд динамічності державного примусу був би неповним без розгляду динамічності юридичної відповідальності, оскільки ці два поняття нерозривно пов'язані між собою. І державний примус, і юридична відповідальність – поняття, мета функціонування яких у праві полягає у виконанні таких завдань, як захист, компенсація, виховання і превенція.

Обґрунтовано, що гносеологічна характеристика темпорально-просторових складових державного примусу дає змогу виявити його світоглядні концепти, з'ясувати його роль у процесах державо- і правотворення, а також визначити ступінь правовиховного і правоосвітнього впливу державного примусу на населення.

Наголошено, що питання, пов'язані із застосуванням державного примусу, актуальні для українського суспільства та правової науки. Стосуються вони не тільки правових аспектів, а й більш глибоких, філософських пластів, які ставлять людину перед вибором (порушити закон й отримати особисту вигоду чи вчинити правомірно), дають їй своєрідні дороговкази (через право держава пропонує людині механізми, за допомогою яких можна досягнути поставленої мети), виступають однією з основ, на яких людина формується як особистість.

У підрозділі 4.4 *«Темпорально-просторові координати державотворення і правотворення (вплив на правову освіченість громадян)»* зауважено, що жодна людина не набуде належного рівня правової освіченості без проходження процесу правової соціалізації. Правова соціалізація є процесом двостороннім та передбачає засвоєння людиною правових норм, принципів, критеріїв для оцінки певних явищ і подій у правовому житті, а на основі цього й можливості впливати на процеси державо- та правотворення. Тобто це своєрідний «обмін інформацією» в системі «людина – держава».

Визначено, що темпорально-просторові координати державо- та правотворення впливають на рівень правової освіченості людини через моральний, емоційно-психологічний, маніпулятивно-поведінковий, інформаційно-ідеологічний, освітянський, соціально-політичний, соціально-економічний та адміністративно-управлінський чинники.

Обґрунтовано, що процеси державо- та правотворення впливають на правову освіченість громадян, допомагаючи їм засвоїти правові знання, необхідні для захисту своїх прав і свобод, сформувані критерії для оцінки поведінки (як своєї, так і інших людей) відповідно до вимог права та моралі. Разом з отриманням таких знань людина проходить і процес правової соціалізації, під час якого освоює стандарти правомірної поведінки та правові цінності та відповідно впливає на їх формування.

У підрозділі 4.5 *«Світоглядні концепти державного примусу і здійснення правовиховного впливу та правоосвітнього процесу»* акцентовано увагу на тому, що державний примус здійснює правовиховний та правоосвітній вплив на суспільство. Такий вплив стає можливим завдяки філософсько-правовим константам, які наповнюють це поняття конкретним змістом. Відповідно, його роллю стає не лише покарання порушника та відновлення прав потерпілого, а й

формування відносин у системах «людина – людина» та «людина – держава» на засадах морально-етичних і правових цінностей. Здійснення такого впливу має відбуватися з урахуванням філософських знань, тобто знань світоглядного характеру. Через використання такого комплексу знань процеси правовиховного та правоосвітнього впливу стануть двосторонніми: держава впливатиме на людину і людина впливатиме на державу шляхом активної участі у процесах державо- та правотворення.

Отже, завдяки правильному впливу держави в напрямі правового виховання та правової освіти населення стане, можливо, знижувати рівень застосувань державного примусу. Це допоможе сформувати у громадян повагу до держави і права; збільшити кількість осіб, які мають чітку громадянську позицію, готових відстоювати її у правовий спосіб. Людина ж усвідомить необхідність вчиняти правомірно, не порушувати закону, перед здійсненням певних учинків «працюватиме» через призму оцінювання особистих моральних цінностей та загальних цінностей права, що спонукатиме її до подальшого розвитку.

Розділ 5 «Філософсько-правова детермінація темпорально-просторових підстав державного примусу» складається з трьох підрозділів, що присвячені вивченню ціннісних засад державного примусу та визначені його мотиваційні підстави.

У підрозділі 5.1 *«Аксіологічний вимір феномена державного примусу як способу реалізації державної влади»* на основі аналізу державного примусу як прояву функціонування права в соціумі відзначено, що в сучасному суспільстві виникає потреба формування таких умов, за яких застосування примусових заходів знаходить позитивну реакцію громадян, а примусові дії держави трактуються як легітимні, водночас сфера їхнього застосування постійно скорочується. У цьому випадку опосередкований правом примус спиратиметься на ідеї гуманізму, свободи та справедливості, що свідчатиме про ціннісну природу цього феномена, спрямовану на максимальне задоволення потреб людини та громадянина. Аксіологічний вимір державного примусу виявляється у здійсненні ним охоронної функції, завдяки чому забезпечується діяльність правової держави, а її примусовий аспект наповнюється новим змістом та набуває нових властивостей. Здійснюючи охорону суспільних відносин, держава використовує примус, аби запобігти посяганням на ті соціальні блага, які вона охороняє, а також щоб відновити порушені права.

У підрозділі 5.2 *«Свобода та відповідальність як аксіологічні атрибути державного примусу»* констатовано, що суттєві характеристики примусу як безумовного та необхідного явища у праві актуалізують важливі соціальні проблеми, які визначають особливий спосіб його реалізації за посередництвом відповідних державних інституцій. Останні вільні від впливу суб'єктивної сторони, яку представляють члени суспільства. Така позиція дає змогу чітко та зрозуміло й однозначно не тільки визначити умови здійснення примусових процесів, але й встановити міру відповідальності особи за вчинки, що регулюються саме такими процесами.

Наголошено на тому, що державний примус потрібно розглядати як зовнішній, психічний, фізичний, організаційний чи інший засіб впливу на свідомість, волю та поведінку особи. Відповідно зауважено, що державний примус виступає у формі жорсткого соціального впливу, що реалізується не просто в рамках юридично-правової регламентації, а на основі чітко визначеної правової процедури. Це актуалізує значення суб'єктної сторони цього правового феномена, адже примус здійснюється спеціальним державним апаратом чи уповноваженими ним особами, які мають здатність примушувати до дотримання норм права.

Підрозділ 5.3 «Мотиваційні підстави феномена державного примусу: справедливість і покарання» присвячений дослідженню значення аксіологічного розуміння справедливості для здійснення акту державного примусу, що полягає в її тлумаченні одночасно як підстави та мети цього акту. Відзначено, що саме тут і визначається взаємозв'язок справедливості й покарання, що переходить зі суто теоретичного та категоріального у практичний свій вияв. Отже, характеризуючи справедливість як мотиваційну підставу здійснення державного примусу в суспільстві, особливу увагу звернено на її соціальний вимір та такий її різновид, як соціальна справедливість.

Зроблено висновок, що становлення глобалізованого світу формує появу нових суперечностей у його функціонуванні, виявляє їх непримиренний характер, наслідком чого є поява насильства в міжособистісних та міждержавних відносинах. Відтак розвивається злочинність, яка демонструє тенденцію до зростання і на міжнародному, і на регіональному, національному рівні. Саме тому актуалізуються проблеми визначення сутності засобів державного примусу, здатного протистояти цим явищам, а також питання щодо особливостей призначення та здійснення покарання як форми і мети цього політико-правового феномена.

Розділ 6 «Праксеологічне обґрунтування темпорально-просторового континууму державного примусу в Україні» складається із чотирьох підрозділів у яких досліджена праксеологічна складова темпорально-просторового виміру державного примусу в межах його впливу на політичну стабільність, унормування правовідносин, визнання верховенства права.

У підрозділі 6.1 «Вплив ідеологічного апарату примусу на забезпечення від проявів політичної нестабільності» аргументовано, що примус – це не кара, а засіб та захід правового виховання, правової пропаганди, але перебуває з ними в межах одних діалектичних та ідеологічних координат. Ідеологічний компонент держави має тривалу історію, якій не уступає його мікрофеномен – примус. Останній на сучасному етапі здійснюється компетентним державним озброєним органом – Національною поліцією України. Найпоширенішим різновидом, якщо йдеться про масові заворушення, є затримання. Решту класифіковано за низкою ознак.

Констатовано, що якщо проаналізувати алгоритм взаємодії масових заворушень та застосування сили відповідними органами як зворотну реакцію,

то стає зрозуміло, що маємо справу з актом громадянської непокори працівникам поліції. Це твердження повністю узгоджується з концепцією природно-правового, державотворчого духу нації (народу), відповідно до якого людина потребує державності, щоб належно захистити свої природні права і свободи.

У підрозділі 6.2 *«Дія державного примусу в межах темпорально-просторових складових правовідносин»* у площині праксеологічного аспекту державного примусу крізь призму його темпорально-просторових особливостей проаналізовані галузеві види публічно-правових відносин: адміністративного, митного, податкового, природоресурсного (разом з екологічним) та інформаційного права. Відтак констатовано, що основний інтерес становить видовий зріз проблеми з'ясування превентивного (попереджувального), або ж припиняючого характеру заходів. Цей маркер найбільш дотичний до тематики дисертаційного дослідження.

Характер адміністративного заходу державного примусу дав підстави простежити зв'язок з юридичними подіями, або ж юридичними діями – вольовим чинником, що пов'язаний з правовою природою правовідносин через відмежування впливу обставин від впливу людини тощо.

У підрозділі 6.3 *«Закон, базований на засадах природного права, та забезпечення прав і свобод людини за допомогою державного примусу»* відзначено, що справжній закон підтверджує свою легітимність придатністю до забезпечення людських потреб і спонукання й заохочення до добродійності в цьому суспільстві. Неможливо в будь-який інший спосіб підтвердити легітимність того чи того закону, лише враховуючи досвід застосування нормативно-правового акта. З'ясовано, що проголосити первинність природних прав, не проголосивши, що індивід – центральна постать громадянського суспільства, не можна: так чи інакше всі права громадянського суспільства чи держави похідні від прав, що первісно належать тій чи тій людині. Людина поза її громадянською та соціальною належністю має розглядатися як апіорі доконала істота, а її бажання і прагнення – як основні та фундаментальні.

Аргументовано, що самі заходи примусу мають бути належно регламентовані на законодавчому рівні, а також опиратися на загальноцивілізаційні принципи права, такі як верховенство права, свобода, рівність, справедливість тощо. Якщо весь масив нормативно-правового матеріалу буде просякнутий їхнім духом, то й заходи примусу і правозастосування загалом будуть тільки правовими.

У підрозділі 6.4 *«Моральна саморегуляція державної влади (внутрішні моральні зобов'язання) та убезпечення від стихійного тиску й примусу»* наголошено, що доступ до правосуддя незалежно від соціального й матеріального статусу особи означає, що гарантоване нормами Основного Закону України право на безкоштовну правову допомогу має реалізовуватися державними адвокатами сумлінно та якісно. Ідеться про те, що службовці правоохоронних органів мають ґрунтувати свою діяльність на цінностях права та

моралі, а не залежати від соціальних чи політичних чинників або показників чи особистісних намірів.

На основі моніторингу двох основних типів принципів у діяльності представників влади – нормативних та доктринальних, відображено сутність зв'язку з процесом моральної саморегуляції службовця. Саме принципи є тією, так би мовити, правовою ниткою, що пронизує водночас різні сфери соціальної і правової реальності. Констатовано, що у представника влади має бути належний рівень правосвідомості, професійної культури та відповідальності із розвиненим вольовим компонентом особистості.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та по-новому вирішено наукову проблему філософсько-правового дослідження державного примусу в його темпорально-просторових межах, що уможливило застосування доктринального підходу до розв'язання науково обґрунтованої і праксеологічно значущої проблеми у філософії права для розроблення сучасних комплексних підходів до вивчення філософсько-правових і соціально-філософських континуумів державного примусу.

Основні висновки, рекомендації і пропозиції щодо науково-праксеологічного використання отриманих результатів підтверджують актуальність теми. Ключові ідеї дослідження такі:

1. Державно-правовий примус розглядається у вітчизняній та зарубіжній філософсько-правовій думці як гарантія забезпечення законності. Така характеристика зауваженого феномена дає змогу з'ясувати детермінаційну природу юридичної відповідальності, її зв'язок із державним примусом, адже в основі самого принципу законності лежить необхідність установа п певного нормативно-правового порядку, що базується на відновленні справедливості, встановлює відповідальність сторін правового процесу.

Чимало сучасних досліджень в галузі права здійснюється без урахування філософського підходу та динамічного типу праворозуміння, що істотно обмежує дослідницькі можливості науковця та звужує коло його наукових пошуків. Це відбувається через нехтування вчення про граничні засади права як одного зі способів людського буття. А ці питання є фундаментальними проблемами права і стосуються справедливості, рівності, свободи, людської гідності, тобто це питання, вирішення яких пропонує філософія.

2. Важливим елементом методологічного обґрунтування темпорально-просторової парадигми філософсько-правового контенту державного примусу є принцип нормативно-правової регламентації заходів державно-правового примусу. Він встановлює особливості дії цього феномена, коли визначальними стають чітко прописані правовими нормами часово-просторові умови здійснення примусових заходів органами держави. Потенційність варто розглядати як стан реалізації можливостей здійснення впливу держави на особу, а це неодмінно

пов'язано із процесом правотворчої діяльності, реалізованим у конкретних нормах права та імплементованим у відповідні закони, що діють у соціумі.

3. Використання філософського підходу під час дослідження державного примусу дає змогу досліджувати його насамперед з позицій людиноцентризму, враховуючи інтереси і тих, хто застосовує державний примус, і тих, до кого він застосовується. Сучасний стан розвитку науки вимагає від дослідників застосування комплексу методів, властивих не тільки конкретній науці, а й суміжним дисциплінам. Так, під час дослідження поняття «державний примус» доцільно використовувати міждисциплінарну складову філософського підходу до правового визначення цього терміна. Її становлять філософія права, юридична психологія, логіка, наука державного управління, соціологія. Власне така міждисциплінарна компонента дає змогу отримати якісно нове знання на основі використання не тільки предметності (власне контенту) цих наук, а й їх методології. За умови визначення ключового підходу в методології дослідження назагал вся робота побудована на засадах плюралізму, що сприяє повноті аналізу складних процесів правового буття.

4. У природно-правовій концепції праворозуміння право постає як цінність, воно передреє закону. А закон, у разі його невідповідності засадам та цінностям права, постає нелегітимним. У теорії позитивістського праворозуміння сутність права зводиться до його ототожнення із законом, нормативно-правовим полем тієї чи іншої правової системи. Закон у такому разі є легальним апріорі, і це основа його самодостатнього буття. Легітимність як така не визнається ані доцільною, ані наявною. Якщо вести мову про дотримання прав людини, їх абсолютність та непорушність, то слід відштовхуватися від природно-правової концепції правового розуміння. Водночас станом на сьогодні відходить у небуття так звана інтегративна концепція праворозуміння, яка не заперечує і не применшує значення жодної з наявних, проте запозичує та компілює основні, корисні сучасному суспільству положення. Найбільш сучасною для онтології темпоральності є теорія динамічного праворозуміння, що не повторює, не уподібнює жодну із теорій права (юснатуралізм, юспозитивізм чи соціальну, інтегративну чи ін.). Вона виростає на ґрунті діалогу, комунікації; така теорія відповідає сучасним запитам і потребам суспільства, сформованим концепціями розуміння правового закону. Свобода людини є найвищою цінністю, та визначає правовим законом той нормативно-правовий акт, який максимально широко відображає потреби громадськості та є придатним для регулювання суспільних відносин.

5. Нормативно-правова регламентація заходів державного примусу в його потенційному виді заснована на структурних елементах правової норми, і за допомогою цих елементів держава впливає на девіантну поведінку особи у разі недотримання нею правових норм. Принцип нормативно-правової регламентації, як важлива методологічна підстава обґрунтування темпорально-просторової парадигми філософсько-правового контенту державного примусу, окрім потенційності, охоплює і таку характерну особливість, як нормативність. Нормативність як правовий принцип функціонування заходів державного

примусу формує особливі умови правової поведінки індивіда в соціумі, що виявляється у стані його правової свідомості та правової культури, здатності осягнути значення тих процесів, які сприяють суспільному розвитку.

Отже, використовуючи філософський підхід та враховуючи міждисциплінарну компоненту, державний примус кваліфіковано як діяльність уповноважених законом державних органів та посадових осіб, яка здійснюється шляхом впливу на фізичний, психічний, організаційний чи майновий стан суб'єктів права, має на меті загальнообов'язкове свідоме виконання вимог закону, відновлення порушених прав, а також превентивну діяльність правоохоронних органів.

6. За своїм характером державний примус поділяється на обмеження особистого, організаційного та майнового характеру; за формами – на психологічний (погроза), моральний (збитки репутації), фізичний (застосування сили). Межі державного примусу є найбільш ілюстративним відображенням його темпорально-просторової сутності. Термін «межа» може вказувати на певне нормування і часу (часові межі, часовий діапазон), і простору (відстань, дистанція, межі території). Межі державного примусу – основна темпорально-часова його характеристика – стають відкритими після процесу набуття так званої легітимачії та легалізації. На першому етапі суспільство схвалює ті форми і заходи примусу, як такі, що відповідають суспільній моралі та цінностям, на другому – вони проходять процес опозитивації, закріплюючись у позитивному праві – законі, що є гласним та доступним для кожної конкретної людини.

Термін «державний примус» належить до понять, які доповнюють і розвивають сферу філософсько-правових пошуків. Використання комплексного підходу проектує вивчення цього поняття з позицій впливу на свідомість людини; координації діяльності органів та осіб, які здійснюють державний примус; урахування та усунення чинників, що заважають ефективній превентивній діяльності у цій сфері. Застосування комплексного підходу дало змогу визначити державний примус як людиновимірне поняття, оскільки ґрунтується воно на засадах антропоцентризму, гуманізму, рівності та справедливості. Звідси постає факт позитивного впливу застосування державного примусу, причому і з позицій захисту людини та її прав і свобод, і з позицій превентивного та виховного його впливу. Метод позитивного впливу можна вважати одним із інструментів, якими послуговується держава, здійснюючи державний примус. Це метод впливу на людину, під час застосування якого вона отримує комплекс знань, установок та принципів, які спонукають її свідомо вчиняти відповідно до вимог закону.

7. Як і будь-яке правове явище, державний примус та процес його застосування стикаються з темпоральними та просторовими викликами. Виявивши їх, встановлено шляхи подолання проблемних ситуацій, пов'язаних з державним примусом та певними аспектами його застосування, і розробити конкретні рекомендації щодо їхнього усунення власне в Україні. Певним полегшенням на цьому шляху може стати адаптація до українських реалій тих

підходів до визначення державного примусу, якими сьогодні послуговуються провідні європейські науковці-правники. Завдяки цьому своєчасно сформульовані конкретні положення нормативно-правових актів, які відповідатимуть принципам права, Конституції України, міжнародним нормативно-правовим актам, згода на використання яких надана Верховною Радою України. Основними принципами, яких варто дотримуватися, є принципи правової держави та верховенства права (правовладдя).

8. Примус є не тільки одним із методів державного управління, а й виконує превентивну функцію, що полягає в недопущенні вчинення особою протиправних дій; сприяє формуванню негативного ставлення суспільства до таких дій; виховує учнівську та студентську молодь в душі поваги до закону, прав і свобод інших людей; допомагає сформувати в людей необхідність свідомо вчиняти правомірно в обмін на гарантії захисту з боку держави. Поряд із примусом у державному управлінні використовується і метод переконання. Традиційно переконання розглядають у двох аспектах: 1) метод впливу на суб'єкта для формування в нього певних властивостей та 2) психічну властивість суб'єкта. Завдяки застосуванню такої диференціації державний примус являє собою процес взаємодії держави (через діяльність уповноважених законом органів та осіб) та особи, завдання якого полягає у формуванні правомірної поведінки в якомога більшій кількості людей. Із цією метою часто застосовують метод переконання. Допомогою в цьому процесі має стати з'ясування та застосування філософсько-правової константи методу переконання. Цю константу можна визначити як керований процес впливу на наявні в суб'єкта стимули, метою якого є формування в нього свідомої потреби вчиняти правомірно, відповідно до вимог, прописаних у нормативно-правових актах.

Отже, державно-правовий примус слід розглядати як прояв соціальної необхідності, яка виявляє його аксіологічну природу. Семантика розкривається не тільки в соціальному змісті цього феномена, не в тих суспільних цінностях, реалізацію яких має забезпечити примус, а в тому, якого значення повинен набути процес його реалізації в часі і просторі на самодостатніх началах. У цьому контексті державний примус уже формально перебуває в тісному зв'язку з відповідальністю як правовим явищем, причому оскільки предметом нашого дискурсу є питання становлення феномена державного примусу в його аксіологічному вимірі, поняття відповідальності (юридичне, соціальне) варто розглядати в ширшому контексті, враховуючи і правові, і морально-етичні ознаки, які визначають його зміст.

9. Діалектичний зв'язок державного примусу та покарання визначається низкою принципів, що відображають світоглядну і правову природу цих явищ. Серед них особливу роль відіграють законність, справедливість та індивідуалізація. Не можна не помітити, що взаємодія державного примусу і покарання проявляється специфічно та залежно від низки суб'єктно-об'єктних чинників та сформованих відповідно до цього зв'язків, а в умовах становлення сучасного глобалізованого світу існує тенденція до політизації інституційного

процесу покарання як мети та засобу державного примусу. З'ясовуючи взаємозв'язок державного примусу і покарання, сам феномен покарання потрібно розглядати як явище, що реалізується в багатьох вимірах – морально-етичному, політико-правовому, світоглядному та економічному. Врешті, сучасні політико-правові процеси реально впливають на взаємовідносини державного примусу і покарання, що діяльно змінюють характер, який визначається особливим проявом високих морально-етичних норм та принципів, базованих на засадах гуманізму й пошанування гідності людської екзистенції.

10. Що стосується темпоральних особливостей правової реальності, то оперантним терміном тут є «час»; у контексті ж просторових особливостей такими є «правова система» та «правова сім'я», а також часто вживаний у побуті, дещо узагальнений термін «територія». Основними видовими характеристиками часу є час об'єктивний та суб'єктивно хронологічний, екстатичний; за формами – реальний, концептуальний та перцептуальний час. Якщо об'єктивним часом наділені явища, що знаходяться поза суб'єктом і не пов'язані з його психологічними особливостями, то суб'єктивним часом визначається свідомість особи, її внутрішня рефлексія буття, усе те, що було накопичене, пережите і відтворене у свідомості. Окрім цього, реальний час у праві збігається з поняттям об'єктивності, а перцептуальний – відображає суб'єктивність, відповідно, концептуальний зріз правового часу постає як деонтологічний, теоретичний, ідеальний вимір.

Простір – тривимірне вмістилище речей, явищ і процесів. На рівні повсякденного сприйняття простір інтуїтивно розуміється як арена дії, загальний контент для усіх суб'єктів, об'єктів, сутності певної системи. Ключовими концептами просторової детермінанти державного примусу є правова система – як сукупність усіх правових, а також окремих загальносоціальних засобів впливу на суспільні відносини, самі ці відносини з-поміж тих, які є правомірними; а також правова сім'я – об'єднання кількох національних правових систем за критерієм схожості. Темпоральними константами правової сфери є об'єктивне та суб'єктивне сприйняття лінійного, релятивного та квантового часу, що у сфері правового примусу виражається здебільшого у концептах «термін», «строк», «позовна давність», «строки давності». Просторовими константами правової сфери є територія та відстань, у сфері ж державного примусу такими є правова система з урахуванням її локального та загальнонаціонального рівня, а також правова сім'я.

11. Ефективність державного примусу перманентна у зв'язку зі сферою та метою застосування його заходів. Якщо йдеться про імперативне (публічне) право, то ним можна вважати спрямованість на досягнення належної поведінки учасників адміністративних та кримінальних правовідносин крізь призму їхньої здатності забезпечувати законність за найменших соціальних затрат, при мінімальній мірі обмеження законних прав та свобод учасників цих правовідносин. У сфері диспозитивних (приватних) правовідносин ефективність державного примусу вимірюється показниками максимального задоволення

вирішення спору в мінімальні строки при найменших нормативно-організаційних затратах. Шкала ефективності заходів державного примусу здатна градуватися на високоефективність (досягнення мети за допустимого рівня затрат); середньоефективність (досягнення без перевищення); низькоефективність (низькі результати за умови високих затрат).

12. Що стосується проблематики свободи й гідності людини в контексті державного примусу, то, зіткнувшись із заходами державного примусу, перша (свобода) однозначно зазнає обмеження, яке й позиціоновано темпорально-просторовою характеристикою примусу. Гідність людини не завжди і не обов'язково знівельована державним примусом. А якщо це трапляється – тоді примус здійснений з порушенням норм природного і позитивного права з боку держави. Гідність людини є межею державного примусу, державний примус – обмеженням гідності.

13. Співвідношення інтерактивності (як її результату – інтерсуб'єктивності) та інтерпасивності визначається відсотком «включення» у процес та взаємодію кожного зі суб'єктів, що є сторонами у взаємовідносинах державного примусу. Сучасна система взаємовідносин «людина – суспільство – держава», зокрема й «людина – державний примус», є відкритою та інтерактивною. В умовах прагнення до утвердження й поширення демократії інших варіантів просто не існує. Інтерактивність передбачає гласність, прозорість, відкритість, узгодження системи цінностей, утвердження спільних взаємозрозумілих смислів і, що найголовніше, набуття кожним зі суб'єктів взаємодії у сфері заходів державного примусу рис унікальності.

14. Правову реальність доцільно розглядати як систему, тобто сукупність взаємопов'язаних елементів, які взаємодіють і між собою, і з іншими системами та мають на меті об'єктивне відображення сфери правового життя суспільства. Темпорально-просторовий вимір правової реальності – це сукупність складових елементів, які характеризують правову реальність певної держави в умовах чітко окресленої території та конкретного проміжку часу, надаючи їй завершеного системного вигляду. Врешті, поняття «темпорально-просторовий вимір правової реальності» є динамічним, адже його зміст виражає інформацію про правову систему, яка також не є статичною, а змінюється відповідно до розвитку людства та вимог часу.

Завдяки гносеологічній характеристиці темпорально-просторових складових державного примусу виявлено світоглядні концепти державного примусу, з'ясовано його роль у процесах державо- та правотворення, а також визначено ступінь правовиховного та правоосвітнього впливу державного примусу на населення. Процеси державо- та правотворення впливають на правову освіченість громадян, виступаючи своєрідним ілюстративним матеріалом для засвоєння правових знань.

15. Під час засвоєння правових знань людина оволодіває стандартами правомірної поведінки і правовими цінностями й одночасно починає впливати на формування останніх, тобто відбувається процес правової соціалізації. У такому

разі правова освіченість – це сукупність знань, умінь і навичок людини, яка не є професійним юристом, що допомагає їй виступати повноцінним суб'єктом правотворення шляхом свідомої правомірної поведінки та знання і використання законних правових методів боротьби для досягнення цінностей правової держави та громадянського суспільства. Державний примус здійснює, окрім безпосереднього впливу на правопорушника, правовиховний та правоосвітній вплив на суспільство. Тобто його роль полягає не тільки в покаранні порушників правових вимог, а й у формуванні відносин у системах «людина – людина» та «людина – держава» на засадах морально-етичних і правових цінностей. Послідовний систематичний вплив держави на населення уможливить зменшення кількості застосувань державного примусу; формування у громадян поваги до держави і права; збільшення кількості осіб, які мають чітку громадянську позицію, готові відстоювати її у правовий спосіб. З іншого боку, сама людина почне усвідомлювати необхідність вчиняти правомірно, не порушувати закону, перед здійсненням певних учинків покладатиметься на систему особистих моральних цінностей та загальних цінностей права, що спонукатиме її до подальшого самовиховання, самодисципліни та самоосвіти.

16. Імовірність застосування державного примусу за здійснення протиправних учинків мотивує особу дотримуватися правових норм та реалізовувати правомірну поведінку. Однак більш ефективним такий спосіб мотивації стане тоді, коли державно-правові інститути будуть дієвими, а культивування принципів права відбуватиметься на всіх етапах правотворчого і правозастосовного процесів, з метою утвердження правомірної поведінки якнайбільшої кількості населення, що стане результатом такої мотивації.

Основними проявами політичної нестабільності в державі є акти громадянської непокори та масові заворушення. Акт громадянської непокори – це засіб відстоювання особою, групою осіб, громадою своїх порушених прав і тому становить собою некаране діяння (діяльність або бездіяльність), що полягає у відмові підкорятися представникам державної влади і спрямоване на досягнення певної мети – поновлення належного права, а відтак і законності. Сукупністю духовних ресурсів та умов для класичного розуміння акції непокори, відповідно до законів об'єктивної логіки, є природно-правовий, державотворчий дух нації. Масові заворушення, як вид протиправного діяння, у яке в разі порушення законних меж може перерости будь-яка акція громадянської непокори, спричиняють реалізацію силової компоненти щодо інших суспільних груп або політичних еліт, чия діяльність викликає спротив.

17. І з погляду наукової теорії плебсології, і з погляду закону, існують суттєві відмінності між акцією громадянської непокори та масовими заворушеннями. Найважливішою відмінністю у контексті нашого дослідження є характер правомірності цих понять. Тож акції громадянської непокори є законним правом особи на опір злочинній чи узурпованій владі, тимчасом як масові заворушення є протиправним, караним діянням. Зазначений поділ дозволяє однозначно стверджувати, що застосування сили, зокрема, й заходів

державного примусу, є неправомірним та протизаконним. Проте це ще не означає, що конкретна акція громадянської непокорі не може перерости в масове заворушення, що містить власні диференційні ознаки. Застосування адекватних до характеру заворушень засобів примусу є законним та доцільним.

18. Філософія антинаси́льства формувалася на світоглядних теоретико-правових витоках, що виявляється у двох основних концепціях: першій – компаративно-категоріальній та другій – так званій еволюційній, що вказує на еволюційний підхід та ґрунтується на генезисному аналізі історіософських пошуків у цій сфері. Філософія антинаси́льства спрямована на дослідження проблеми конфлікту інтересів у суспільстві за посередництвом консенсусу, договору та перемовин. Вона демонструє вектор діалектичного розвитку людства поступальним, мирним шляхом.

19. Темпорально-просторові особливості правових відносин поділяють: за критерієм часу дії – на довгострокові, термін яких часто не визначений взагалі та пов'язаний з тривалим процесом досягнення мети правовідносин, та короткострокові, які обмежені в часі, припиняються з виконанням своїх обов'язків сторонами; за критерієм індивідуалізації – на загальні і конкретні; за вольовим критерієм – на юридичні дії та юридичні події; за видовою розгалуженістю – на відносини у сфері адміністративного права, фінансового, податкового, екологічного, земельного та інформаційного. Попри те, що предмет правового регулювання у всіх цих публічних галузях різний, усі вони використовують методику примусу відповідно до норм адміністративного права, із незначними відмінностями за якісними та кількісними детермінантами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких викладені основні наукові результати:

1. Сировацький В. І. Онтологія державного примусу: філософсько-правовий дискурс: монографія. Хмельницький: ХУУП імені Л. Юзькова, 2019. 446 с.

Хохуляк В. В. Рецензія на монографію Валерія Сировацького «Державний примус: філософсько-правова інтерпретація». Соціально-правові студії. 2020. Вип. 1 (7). С. 177–179. DOI 10.32518/2617-4162-2020-1-177-179;

Белов Д. М. Рецензія на монографію Валерія Сировацького «Державний примус: філософсько-правова інтерпретація». Порівняльно-аналітичне право. 2020. Вип. 1. С. 690–691. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/1-1.pdf>

2. Сировацький В. І. Антропологічна константа державного примусу в філософсько-правовій ретроспективі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Юридичні науки.* 2016. Т. 3, № 6/2. С. 218–221.

3. Сировацький В. І. Система «Державний примус – свобода»: філософсько-правовий вимір. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2017. Т. 4, № 6. С. 157–162.

4. Сировацький В. І. Герменевтичний підхід до вивчення примусу в здійсненні державного управління: філософсько-правова характеристика.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право. 2017. Т. 4, № 43. С. 357–361.

5. Сировацький В. І. Онтологічний вимір темпорально-просторових складових правової сфери. *Юридичний бюлетень.* 2017. № 5. С. 41–47.

6. Сировацький В. І. Філософсько-правові засади детермінації державного примусу та покарання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. Т. 4, № 6. С. 30–33.

7. Сировацький В. І. Онтологічний зміст темпорально-просторових складових державного примусу. *Порівняльно-аналітичне право.* 2018. № 5. С. 402–404.

8. Сировацький В. І. Відповідальність як аксіологічна детермінанта феномену державно-правового примусу. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2018. № 6. С. 161–166.

9. Сировацький В. І. Онтологічні константи державного примусу: людська гідність і «загальне благо». *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2018. № 5. С. 186–190.

10. Сировацький В. І. Темпорально-просторова відкритість державного примусу. *Юридичний бюлетень.* 2018. № 7, ч. 1. С. 121–125.

11. Сировацький В. І. Міждисциплінарність філософемі в правовому визначенні державного примусу. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2018. Т. 2, № 6. С. 293–297.

12. Сировацький В. І. Сучасний підхід до темпорально-просторових характеристик державного примусу: філософсько-правовий вимір. *Юридичний бюлетень.* 2018. № 8. С. 84–90.

13. Сировацький В. І. Філософсько-правова характеристика державного примусу в рамках темпорально-просторових складових правовідносин. *Юридичний бюлетень.* 2019. № 10. С. 33–38.

14. Сировацький В. І. Вплив ідеологічних засад примусу на політичну нестабільність в державі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право.* 2019. № 59. С. 179–182.

15. Сировацький В. І. Світоглядні концепти державного примусу як здійснення правовиховного впливу на людину. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: «Юриспруденція».* 2019. № 41. С. 21–24.

16. Сировацький В. І. Темпорально-просторові координати державотворення і правотворення (правова освіченість громадян). *Прикарпатський юридичний вісник.* 2019. № 3. С. 39–43.

17. Сировацький В. І. Онтологічні засади темпорально-просторового виміру правової сфери. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2017. Т. 3, № 1. С. 12–16.

18. Сировацький В. І. Онтологічне обґрунтування темпорально-просторових складових державного примусу. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2018. Т. 2, № 2. С. 18–22.

19. Сировацький В. І. Моральна саморегуляція державної влади як філософсько-правова складова забезпечення від стихійних тиску і примусу. *Znanstvena misel*. 2019. Vol. 1, № 37. С. 17–21.

20. Сировацький В. І. Гносеологічна обумовленість державного примусу як мотивування дотримання правових норм. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Т. 2, № 4. С. 247–252.

21. Сировацький В. І. Правовий конституційний порядок як гарантія від стихійного державного примусу (зловживання владою). *The scientific heritage*. 2019. Vol. 3, № 42. С. 56–59.

22. Сировацький В. І. Гносеологічні засади філософсько-правового обґрунтування державного примусу в межах суб'єктивності простору та часу. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. Т. 2, № 6. С. 241–245.

які засвідчують апробацію матеріалів дослідження:

23. Сировацький В. І. Міждисциплінарність філософії державного примусу. *Нове міжнародне право та національне законодавство – нові завдання юридичної науки*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–14 листоп. 2015 р.). Київ: Центр правових наук. дослідж., 2015. С. 93–95.

24. Сировацький В. І. Антропологічна константа філософсько-правової детермінації державного примусу. Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики: матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11–12 груд. 2015 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. С. 120–123.

25. Сировацький В. І. Темпорально-просторові засади правової освіченості як координати державотворення. *Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22–23 січ. 2016 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2016. С. 48–51.

26. Сировацький В. І. Державний примус як здійснення правовиховного впливу. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 верес. 2016 р.). Запоріжжя: Запор. міська громад. орг. «Істина», 2016. С. 106–109.

27. Сировацький В. І. Державний примус у державному управлінні як константа методу переконання. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13–14 січ. 2017 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2017. С. 73–75.

28. Сировацький В. І. Ціннісна траєкторія державного примусу. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20–21 січ. 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 80–84.

29. Сировацький В. І. Філософія державного примусу як методу переконання. *Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 лют. 2017 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2017. С. 52–56.

30. Сировацький В. І. Складові правової сфери в їх онтологічному вимірі. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 лют. 2018 р.). Запоріжжя: Запор. міська громад. орг. «Істина», 2018. С. 23–27.

31. Сировацький В. І. Державний примус і покарання у філософсько-правовому дискурсі. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16–17 берез. 2018 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2018. С. 25–28.

32. Сировацький В. І. Інтерактивність та інтерпасивність взаємодії державної влади, суспільства і людини в рамках темпорально-просторової відкритості державного примусу. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 30–31 берез. 2018 р.). Дніпро: ДГУ, 2018. С. 233–235.

33. Сировацький В. І. Пріоритетні буттєвісні константи державного примусу. *Треті Таврійські юридичні наукові читання*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18–19 трав. 2018 р.). Київ: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2018. С. 19–22.

34. Сировацький В. І. Правова освіченість як запорука забезпечення від державного примусу. *Права людини та національна безпека*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 груд. 2019 р.). Київ: Комп'ютерний дизайн, 2019. С. 221–224.

35. Сировацький В. І. Епістемологічне розуміння темпорального та просторового вимірів державного примусу. *Science, Society, Education: Topical issues and development prospects*: матер. I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16–17 груд. 2019 р.). Харків, 2019. С. 732–738.

36. Сировацький В. І. Темпорально-просторові складові державного примусу. *Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії*: матер. XI Міжнар. наук. конф. (м. Штутгарт, Німеччина, 20 груд. 2019 р.). Штутгарт, 2019. С. 388–392.

АНОТАЦІЯ

Сировацький В. І. Філософсько-правовий контент державного примусу у темпорально-просторовому дискурсі. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2021.

У дисертації визначено складові елементи міждисциплінарної компоненти філософського підходу до правового визначення поняття «державний примус», а саме: філософія права, філософія, юридична психологія, соціологія права, юридична логіка, наука державного управління, політологія, соціологія. Суть такої міждисциплінарної компоненти філософського підходу до правового визначення державного примусу зводиться до можливості отримання якісно

нових знань завдяки використанню не тільки предметності (власне контент) цих наук, а й їх методології.

Вперше у вітчизняній науковій літературі на рівні докторської дисертації здійснено комплексне дослідження, у якому концептуалізуються сучасні теоретико-прикладні перспективи темпорально-просторового дискурсу реалізації державного примусу, що дало змогу проаналізувати методологічні принципи формування філософсько-правової парадигми державного примусу, такі як переконання та нормативно-правова регламентація.

Обґрунтовано складники комплексного підходу до дослідження державного примусу, серед яких виокремлено системний, історико-цивілізаційний, діяльнісний, гуманістичний, антропологічний, культурологічний, аксіологічний підходи, що уможливило вивчення поняття «державний примус» з позицій: 1) впливу на свідомість людини; 2) координації діяльності органів та осіб, які здійснюють державний примус; 3) врахування й усунення чинників, що гальмують ефективну превентивну діяльність у цій сфері.

Виокремлено темпоральні та просторові виклики сучасного правового підходу до визначення державного примусу в українських реаліях, що уможливило розроблення рекомендацій для України, оскільки і українське право, і його суб'єкти – громадяни, мають певні особливості з огляду на ментальність, історичне минуле та сучасний рівень життя населення тощо. Сформульовано філософсько-правову константу методу переконання, що трактується як керований процес впливу на наявні в суб'єкта стимули, метою якого є формування в нього свідомої потреби вчиняти правомірно, відповідно до вимог, прописаних у нормативно-правових актах, та верховенства права.

Запропоновано авторське трактування темпорально-просторових особливостей правової сфери загалом та державного примусу, зокрема. А саме, темпоральні особливості розкрито крізь призму оперантного терміна «час»; а в контексті просторовому – такими термінами є «правова система» та «правова сім'я», а також часто вживаний у побуті, універсалізований термін «територія права».

Ключові слова: державний примус, світогляд, людина, громадянин, суспільство, держава, філософсько-правовий контент, філософсько-правова парадигма, темпорально-правовий дискурс, темпорально-просторові координати, філософія права.

АННОТАЦІЯ

Сировацький В. І. Філософсько-правовий контент государственного принуждения в темпорально-пространственном дискурсе. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2021.

В диссертации определены составляющие междисциплинарной компоненты философского подхода к правовому определению понятия «государственное принуждение», а именно: философия права, философия, юридическая психология, социология права, юридическая логика, наука государственного управления, политология, социология. Сущность этой междисциплинарной компоненты философского подхода к правовому определению понятия государственного принуждения сводится к возможности получения качественно новых знаний на основе использования не только предметности (собственно контент) этих наук, но и их методологии.

Впервые в отечественной научной литературе на уровне докторской диссертации осуществлено комплексное исследование, в котором концептуализируются современные теоретико-прикладные перспективы темпорально-пространственного дискурса реализации государственного принуждения, что позволило проанализировать методологические принципы формирования философско-правовой парадигмы государственного принуждения, такие как убеждения и нормативно-правовая регламентация.

Обоснованы составляющие комплексного подхода к исследованию государственного принуждения, среди которых выделены системный, историко-цивилизационный, деятельностный, гуманистический, антропологический, культурологический, аксиологический подходы, что позволило изучить понятие «государственное принуждение» с позиций: 1) влияния на сознание человека; 2) координации деятельности органов и лиц, которые осуществляют государственное принуждение; 3) учета и устранения факторов, сдерживающих эффективную превентивную деятельность в этой сфере.

Выделены темпоральные и пространственные вызовы современного правового подхода к изучению государственного принуждения в украинских реалиях, что дало возможность разработать рекомендации для Украины, поскольку и украинское право, и его субъекты – граждане, наделены некоторыми особенностями, учитывающими ментальность, историческое прошлое и современный уровень жизни населения и т. д. Сформулирована философско-правовая константа метода убеждения, что трактуется как управляемый процесс влияния на имеющиеся в субъекта стимулы, целью которого является формирование в нем осознанной необходимости действовать правомерно, соответственно требованиям, прописанным в нормативно-правовых актах, и верховенства права.

Предложена авторская трактовка темпорально-пространственных особенностей правовой сферы в целом и государственного принуждения в частности. А именно, темпоральные особенности раскрыты сквозь призму оперантного термина «время», а в контексте пространственном – такими терминами являются «правовая система» и «правовая семья», а также часто использованный в быту универсализированный термин «теория права».

Ключевые слова: государственное принуждение, мировоззрение, человек, гражданин, общество, государство, философско-правовой контент, философско-

правовая парадигма, темпорально-пространственный дискурс, темпорально-пространственные координаты, философия права.

SUMMARY

Syrovatskyi V. I. The philosophical and legal content of state coercion in temporal-spatial discourse. – *Printed as manuscript.*

The thesis for the scientific degree of Doctor of Law in speciality 12.00.12 – «Philosophy of Law». – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2021.

The dissertation research identifies the components of the interdisciplinary component of the philosophical approach to the legal definition of the concept of state coercion. In this case, the multidisciplinary component is philosophy of law, philosophy, legal psychology, sociology of law, legal logic, science of public administration, political science, sociology. The essence of such an interdisciplinary component of the philosophical approach to the legal definition of state coercion comes down to the possibility of obtaining qualitatively new knowledge based on the use not only of the subject (actually content) of these sciences, but also of their methodology.

For the first time in the dissertation, a comprehensive study was carried out in the national scientific literature, in which at the level of the doctoral dissertation modern theoretical and applied perspectives of temporal-spatial discourse of state coercion were conceptualized, which made it possible to analyze such important methodological principles of the formation of legal principles and regulations.

In the dissertation the components of a comprehensive approach to the study of state coercion are substantiated, among which system, historical, civilizational, activity, humanistic, anthropological, cultural, axiological approaches are distinguished, which made it possible to study the concept of state coercion from the standpoint of: 1) influence; 2) coordination of activities of bodies and persons exercising state coercion; 3) taking into account and eliminating factors that impede effective preventive action in this field.

The author defines the author's definition of the temporal-spatial features of the legal sphere in general and the state coercion in particular, which is offered to understand through the prism of the operative term "time", which refers to the features of the temporal, while in the context of the same spatial features such are "legal system" and "legal seven". I, as well as the commonly used term in the household, the term "territory of law".

Legal reality was studied as a system that made it possible to isolate the kernel, the essence of the concepts of legal reality, the temporal and spatial dimension of legal reality, defining the structure of the legal reality system in the context of the dynamism of this system under the influence of temporal and spatial factors, arguing, at the same time, the necessity to include elements and subsystems finding specific relationships between them.

The epistemological characterization of the temporal-spatial components of state coercion was conducted, which made it possible to identify world-view concepts of state

coercion, to clarify its role in the processes of state formation and law-making, and to determine the degree of legal and legal influence of state coercion on the population.

The conditions under which state coercion will facilitate the observance of legal norms and the implementation of lawful behavior are defined, which made it possible to state that several conditions are necessary in order for the state coercion to act as a peculiar instrument for motivating the observance of legal norms and implementation of lawful behavior. We formed these conditions into appropriate groups, the division into which was based on the criterion of the sphere of influence on the person (such groups as legal, psychological, political and economic).

The dissertation analyzes the definition of the essence of personal freedom in the conditions of state coercion on the basis of knowledge of the relationship between individual and non – personal aspects of human existence. In this context, the thesis about the manifestation of the freedom of the individual as an individual through the prism of the collective, which is a condition for the functioning of the institutions of state coercion as a legal phenomenon, has been formed. Therefore, the possibility of achieving the purpose of state coercion as a legal process is considered provided that the individual perceives its realization as something proper and necessary, which becomes possible only under the conditions of personal freedom as an important essential characteristic of human existence as a social unit.

Key words: state coercion, outlook, person, citizen, society, state, philosophical and legal content, philosophical and legal paradigm, temporal and legal discourse, temporal and spatial coordinates, philosophy of law.

Підписано до друку 8.02.2021 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 1,9.
Зам. № 3. Наклад 100 пр.

Надруковано в «Видавництво Людмила».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 5303 від 02.03.2017.
«Видавництво Людмила»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: + 38 050 469 7485, 068 340 8332
E-mail: lesya3000@ukr.net